

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИКОНАВСЬКОЇ ТЕХНІКИ БАЯНІСТА В УМОВАХ КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЇ СИСТЕМИ

У підготовці педагогічних кадрів музично-педагогічної освіти вирішальне місце належить змісту та плановій організації навчання майбутніх учителів музики. Україна вже чітко визначила орієнтир на входження в освітній і науковий простір Європи, здійснює модернізацію освітньої діяльності в контексті європейських вимог, дедалі наполегливіше працює над практичним приєднанням до Болонського процесу. Тому очевидно та вельми актуальною стала потреба розробки робочих навчальних програм з фахових дисциплін за кредитно-модульною технологією, що визнана найціннішою в європейській освітній системі.

Проблеми модернізації освіти сьогодні бентежать науковців бодай не усіх освітянських галузей: С.Г. Золотова розглядає мистецтво як фактор інтенсифікації вивчення іноземної мови; А.Г. Кирда досліджує філософські засади трансформації цільового компонента освіти в розвинених країнах світу; О.В. Матвієнко аналізує реформи та інтеграційний контекст освітніх систем країн Європейського Союзу; Н.Г. Осьмук висвітлює європейські традиції української школи та педагогічної думки IX – XX століть. І цей перелік може бути продовжений.

Мета статті полягає у визначенні поняття виконавської техніки, висвітленні шляхів її вдосконалення в майбутніх вчителів музики у класі баяну в умовах євроінтеграції.

Завдання дослідження, яке презентується у статті – проаналізувати відомі методики щодо вдосконалення виконавської техніки баяністів та адаптувати їх до сучасних умов навчання з урахуванням рівнів виконавської сформованості студентської молоді.

Поняття виконавської техніки є доволі емним, надалі ми його певним чином ототожнюємо з поняттям виконавської майстерності, сутність котрої, за визначенням М.Давидова, полягає у „вільному володінні інструментом і собою, що забезпечує інтонаційно-сміслову, інтерпретовану, одухотворену, емоційно яскраву, артистичну, співтворче утілення музичного твору в реальному звучанні” [3: 227]. Але поняття виконавської майстерності передбачає наявність високого рівня художньої інтерпретації творів, широкого кола репертуарних можливостей, що є мало ймовірним у підготовці майбутнього вчителя музики. Тому, враховуючи предмет нашого дослідження, а саме процес формування культури баянного виконавства в майбутніх учителів музики, ми обмежили понятійний апарат феноменом виконавської техніки. Компонентна структура виконавської техніки має такі складові: емоційний, нормативний, ціннісний, технічний та публічно-регулятивний компоненти [6: 6].

Деякі аспекти виконавської техніки баяніста розглядалися в різних аспектах такими науковцями, як: Ю. Бай досліджував внутрішню структуру музично-ігрових дій баяніста; О.Шульпяков зосереджується на закономірностях утворення автоматизму музично-ігрових рухів; М.Давидов торкається проблем культури звуковидобування та елементарних навичок звуковимовлення.

Професійний підхід до формування виконавської майстерності баяніста вимагає певного рівня технічної вправності. У поняття виконавської техніки з методичного погляду включено і даний аспект. Це питання доволі ємко розкрито в методичному посібнику І.Яшкевича – М.Різоля „Школа подвійних нот „Наука і освіта”, № 7-8, 2005

для баяна”. Школа цікава тим, що має в собі два розділи: теоретичний та практичний. Перший висвітлює шляхи розвитку та специфіку техніки подвійних нот, конструктивні можливості лівої і правої клавіатур окремо; аплікатуру гам та арпеджіо, деякі рекомендації щодо засвоєння подвійних нот. Важливе місце посіли нові форми викладення гам, у чому автори вбачають велику перспективу досягнення віртуозної техніки. У другому, практичному, розділі наведені вправи та етюди трьох ступенів складності, що претендує на універсальність застосування в системі музичної освіти.

Відомі серед баяністів також збірка В.Панькова „Гами, тризвуки, арпеджіо для виборного баяна”. Інструктивний матеріал існує у Школах гри Ю.Акімова, А.Онегіна, Лушнікова. Мета традиційних так званих шкіл-самовчителів у переважній більшості не визначена щодо якості техніки і зводиться до доцільно-дидактичної послідовності розміщення навчального матеріалу, що, безумовно, є корисним у педагогічній практиці.

Найбільш довершеною за систематизуючими показниками на сьогодні вважаємо методичну позицію М.Давидова, в якій автору вдалося досягти органічної єдності рухово-приспосовних та виражально-реалізуючих навичок на основі доцільно спрямованої слухо-моторної уваги та енергії емоційно-логічного виконавського інтонування музичного змісту виконуваного твору. Так, сутність концепції художньої майстерності М. Давидова можна розглядати у двох аспектах: *мануально-руховому*, який уміщує в собі фізичні слухо-моторні навички орієнтування на клавіатурі, уміння, форми рухів, прийоми контактування з клавіатурою, що сприяють доцільності, скоординованості музично-ігрових рухів, психомоторні відчуття як своєрідну „технічну доміную”, низку артикуляційно-штрихових прийомів, техніку міхведіння, акордову техніку, координацію: також в аспекті *виражальному*, до якого належать процесуальність динаміки, тембровість, агогіка, тонічність, артикуляційно-штрихова характерність звучання, художня доцільність і міра застосування виражальних інструментальних засобів, що безпосередньо пов'язані з індивідуальною творчою інтерпретацією. Саме в цих двох напрямках, на думку автора, повинен розглядатися увесь комплекс технологічних проблем, методів і підходів у формуванні майстерності музиканта-інтерпретатора [3, С.107].

Усі ці методики є дещо універсалізованими, тобто спрямованими на вдосконалення виконавської техніки професійного кола музикантів, і не мають конкретної педагогічної спрямованості на виховання вчителя музики та позбавлені планової вибудованості.

Запровадження передбаченої Болонською декларацією системи академічних кредитів, аналогічній ECTS (Європейській кредитно-трансферній системі) розглядають як засіб підвищення мобільності студентів щодо переходу з однієї навчальної програми на іншу. ECTS покликана стати багатопільовим інструментом визнання й мобільності, засобом реформування навчальних програм, а також засобом передачі кредитів вищим навчальним закладам інших країн. Визначальними критеріями освіти в межах Болонського процесу є якість підготовки фахівців, мобіль-

ність, посилення конкурентоспроможності Європейської системи освіти.

Звісно, що модульна технологія спрямована на індивідуалізацію навчання завдяки принципу рейтингового оцінювання та чіткій диференціації якісних показників. Сутність її побудови полягає в розчленуванні змісту кожної теми курсу на компоненти відповідно до професійних, педагогічних і дидактичних завдань завдяки визначенню для всіх компонентів доцільних видів та форм навчання.

Керуючись такими визначеннями модульної технології навчання, передбачаємо наступні напрямки формування професійної компетентності та фахового вдосконалення майбутнього вчителя музики у класі баяну.

1. Теоретико-методична фахова підготовка (загальна музично-теоретична обізнаність, у тому числі й історія виконавства, необхідні знання методики гри на інструменті);

2. Розвиток технічних навичок гри на інструменті на основі виконання гам, вправ та осягнення інструктивного репертуару;

3. Формування умінь вербального пояснення до зразків музичного мистецтва, добору необхідних музичних прикладів для проведення бесід, дискусій з проблем мистецтва.

4. Художньо-академічний виконавський блок, який є опорним у вихованні високої культури думки та естетичного смаку студента-баяніста за рахунок поєднання, як кращих зразків світової класики, так і народної музики, що носить національний колорит.

Оскільки кваліфікація майбутнього вчителя музики передбачає певний виконавський рівень та спроможність до „живого” виконання, плідним підґрунтям для цього має слугувати гідна технічна підготовка. Оптимізація всіх основних навичок і прийомів гри на баяні забезпечує студенту-баяністу більшу виконавську свободу та окреслює його репертуарний потенціал, що в результаті є показником художньо-культурного рівня майбутнього фахівця. Це дає підстави більш детально зосередитись на другій компоненті та розглянути її як один з можливих шляхів вдосконалення виконавської техніки (у широкому сенсі) майбутнього вчителя музики у класі баяну.

Також слід зауважити, що специфіка навчання у педагогічних навчальних закладах полягає в тому, що в курсі навчання з „основного музичного інструменту” студент має проходити безліч творів шкільного репертуару, унаслідок чого обмежується кількість технічних вправ і етюдів, які включаються до його індивідуального плану. Тому необхідно протягом перших двох років навчання лаконізувати весь необхідний інструктивно-технічний матеріал та виховати у студентів професійну звичку розігрування з її трансформацією у стан щоденної потреби.

Сутність нашої пропозиції полягає в диференціації студентів педагогічних вузів за рівнями виконавської сформованості на момент вступу до вузу та вдосконаленні їх технічно-виконавських навичок у відповідній площині.

Так, виходячи з попередніх наших досліджень, за 4-рівневою диференціацією маємо наступне: талановита молодь складає основу високого „творчо-виконавського” рівня; достатній „частково-продуктивний” рівень включає відповідальних студентів з достатніми виконавськими ресурсами але позбавлених артистизму та ініціативи; задовільний „виконавсько-репродуктивний” рівень враховує дисбаланс між достатніми технічними ресурсами студента та браком творчої ініціативи, і навпаки – між наявніс-

тю творчо-емоційного потенціалу студента у синтезі з його обмеженими технічними можливостями; низький „проблемно-виконавський” рівень включає художньо неспроможних студентів із надзвичайно обмеженим технічним потенціалом, емоційною млявістю та слабкою самодисципліною [5: 365-367].

Після виявлення слабких технічних сторін студента, завдяки попередній діагностиці, педагог має визначити орієнтир на відповідну методико-педагогічну установку, тобто спрямувати зусилля на ліквідацію саме цих недоліків. Для цього було введено модуль „інструктивно-технічний”.

Мета „інструктивно-технічного” модулю полягає в оволодінні усіма необхідними на відповідному етапі розвитку студента видами баянної техніки з перспективою виходу на наступний технічно-виконавський рівень. Робота проводиться на матеріалі етюдів (2-3 на різні види техніки), гам, арпеджіо та вправ на опанування окремими технічними навичками і прийомами: ритмікою, динамікою, штрихами, артикуляцією, різноманітними формами та способами музично-ігрових рухів. Кінцевою метою даного модулю є спроможність студентів до наповнення музичного виконання художнім змістом.

Як засвідчує педагогічний досвід останніх років викладання у класі баяну в ПДПУ ім. К.Д. Ушинського, кожен студент на вступі до педвузу має істотні проблеми щодо культури звуковидобування незалежно від рівня довузівської підготовки. Тому розумно було б віднести до першочергових завдань „інструктивно-технічного” модулю виховання в усіх студентів елементарних навичок звуковимовлення. Єдність думок з даним положенням викладачі секції народних інструментів ПДПУ ім. К.Д. Ушинського виявили під час презентації власних технічних проєктів.

Отже, саме на першому етапі професійного становлення майбутнього вчителя музики необхідно закласти основи постановки культури звуковидобування та звуковимовлення. До компонентів звуковидобування (після необхідного коригування посадки та постановки ігрового апарату) ми відносимо: досягнення спритності і плавності змін напрямку руху міху та відчуття появи звуку „у лівій руці”, а також відчуття відповідності характеру ведення міху до характеру отримуваної якості звучання, осягнення основних способів звуковидобування (міхова, пальцева та міхопальцева артикуляція) та різних прийомів зняття звуку. Постановку звуковидобування слід здійснювати на одному звуці спочатку окремо кожною рукою, потім – синхронно на обох клавіатурах з паралельною фіксацією уваги на побудові динамічної шкали. Для студентів з низьким рівнем виконавської сформованості можна обмежитись подоланням цих завдань на матеріалі, що передбачений програмними вимогами.

Для формування культури виконавської техніки необхідною є постановка звуковимовлення, тобто оволодіння всіма видами атаки звуку (м’якою, простою, твердою та різко підкресленою) та його формами. Обов’язковими передумовами цих методів є уміння розслабляти ігровий апарат, утримувати оптимальний м’язовий тонус та використовувати силу інерції ігрових мас.

Таке відношення до звуку за умов послідовності ускладнення технічних завдань забезпечить фундаментальність та художньо-професійну проєкцію кожного з розучуваних музичних творів.

Наступним кроком удосконалення виконавської техніки є нарощування та розвиток моторики завдяки виконанню найкоротших музично – ігрових формул, що розраховані на досягнення певних автоматиз-

змів. Вони мають вмещувати не більше 5-ти нот, відображуючи сутність конкретно поставленого технічного завдання. Для студентів низького та задовільного рівнів це є засобом формування елементарних моторних навичок або ключем до розкриття природного технічного потенціалу, для достатнього та високого – це спосіб вторинної автоматизації технічного процесу, тобто є процесом удосконалення виконавської техніки.

Користь від такого підходу полягає в абстрагуванні від конкретного художнього змісту, що дає свободу застосування певних навичок у різних музичних творах, а значить є універсальним.

Модульною технологією передбачені самостійна та індивідуальна види роботи. Тому паралельно із плановим алгоритмом технічного вдосконалення майбутнього вчителя музики передбачаються такі форми роботи як-то ескізне проходження етюдів на різні види техніки відповідно до рівня технічної складності музичних творів, передбачених програмою; добір технічно – виконавських вправ, що спрямовані на подолання певної технічної проблеми; здійснення порівняльного аналізу етюдів інструктивного складу з етюдами високохудожніми, і т. ін.

Модуль упроваджується на початкових (I, II) курсах. Це обумовлено тим, що за умов наявності певного рівня технічної підготовки у студента-початківця, він має її вдосконалювати, та згодом самостійно визначати. Таким чином, робота спрямована на вдосконалення техніки і прищеплення доцільних та ефективних методів самостійної роботи в цьому напрямку.

Підсумовуючи, зазначаємо, що умови кредитно-модульної системи сприяють більш ефективному розкриттю виконавсько-технічного потенціалу студентів-баяністів завдяки системності та послідовності викладення матеріалу, поступовості зростання творчої індивідуальності студента, а також виключають можливість стихійності його розвитку.

Певно, що в межах статті ми не висвітлили усіх аспектів виконавської техніки, а лише визначили більш ефективні шляхи для її вдосконалення. Цього вимагає ідеологія освітньої політики сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бай Ю. Теоретические основы совершенствования внутренней структуры музыкально-игровых движений баяниста: Автореферат диссертации науч. степени канд. искусствоведения. – К., 1983. – 23 с.
2. Болюбаш Я. Болонський процес: Бесіда з доктором департаменту вищої освіти Міносвіти і науки Я. Болюбашем // Освіта України. - 2004. - № 21. - С.5.
3. Давидов М. Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста – К., 1997.-240с.
4. Давидов М. Школа виконавської майстерності баяніста (акордеоніста) // посібник для студентів та педагогів вищих і середніх навчальних закладів. – К., 1998. – 112 с.

5. Корчевна С.О. Формування культури баянного виконання у майбутніх вчителів музики//Педагогічні науки. Збірник наукових праць. – Суми: СумДПУ, 2003. – 560 с.

6. Саїк Г. Формування виконавської майстерності у студентів на основі активізації емоційно-естетичного переживання музики: Автореферат диссертации на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук – К., 2000. – 19 с.

7. Шульпяков О. Техническое развитие музыканта – исполнителя. – Л., 1973.

Подано до редакції 10.10.05

РЕЗЮМЕ

В статье „Пути совершенствования исполнительской техники баяниста в условиях кредитно - модульной системы” актуализирована проблема технической подготовки будущих учителей музыки в классе баяна, раскрыта сущность модульной технологии, показаны глав-

ные методологические позиции исследователей относительно развития и совершенствования баянной техники и презентованы возможные пути технического совершенствования студентов-баянистов в рамках кредитно - модульной системы.

SUMMARY

The article „The ways of perfecting performing technique of a bayan-player in terms of the modular credit system” the author raises the problem of technical training future music masters at bayan classes, shows the essence of modular technology, presents

some principal methodological positions of research workers concerning development and perfection of bayan technique and demonstrates some possible ways of technical perfection of students-bayan-players within the modular credit system.

Науковий керівник: к. п. н., доцент Реброва О.Є.